

Олена Петрівна ЗАВОРІНА,

слідчий СУ ГУНП України в Харківській області

**ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ ВБИВСТВАМ, ЯКІ
ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ (НАУКОВИЙ ГЕНЕЗИС ПИТАННЯ)**

В процесі вивчення наукового генезису стану оперативно-розшукової протидії вбивствам, які вчиняються неповнолітніми встановлено, що особливістю останніх років є зміна структури злочинності неповнолітніх у бік корисливих та насильницьких діянь. Зважаючи на це, тематика оперативно-розшукової протидії вбивствам, які вчиняються неповнолітніми, є актуальною та потребує окремого дослідження, зокрема у частині наукового генезису. Злочинність неповнолітніх, як свідчить статистика, впродовж минулого року значно зросла у третині областей України. Так, згідно з статистичних даних Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції Національної поліції України, у слідчих підрозділах обліковано 6639 кримінальних правопорушень, що вчинені неповнолітніми або за їх участю. Найбільше кримінальних правопорушень. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2017 215 вчинених неповнолітніми протягом 2016 року, зареєстровано у Донецькій (465), Дніпропетровській (428), Одеській (415), Житомирській (348), Харківській (330) та Полтавській (326) областях. Із загальної кількості вчинених неповнолітніми злочинів більше 45 % становлять тяжкі та особливо тяжкі. Такий стан викликає тривогу керівництва держави, Національної поліції України та Генеральної прокуратури України. Здійснюючи науковий генезис питання оперативно-розшукової протидії вбивствам, які вчиняються неповнолітніми, необхідно зазначити, що різні аспекти протидії злочинності неповнолітніх вивчалися на монографічному рівні у кримінологічному, кримінальноправовому, кримінальному-процесуального та оперативно-розшуковому аспектах. Перш за все, необхідно звернути увагу на роботи науковців радянського періоду (А. М. Аتماжитова, А. Ф. Зелінського, А. Г. Лекаря, В. Г. Самойлова, А. Б. Сахарова та ін.), оскільки саме у той час відбулося становлення оперативно-розшукової науки. В незалежній Україні та країнах колишнього радянського союзу (Білорусі, Молдові, Росії та ін.) дотично цьому питанню присвятили увагу О. М. Бандурка, І. М. Даньшин, Л. Л. Канівський, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, М. Р. Косевич та ін. Значний внесок у дослідження різноманітних складових питання протидії

злочинам в зазначеній сфері внесли фахівці у сфері ОРД, зокрема: В. Я. Горбачевський, К. В. Драчова, В. П. Захаров, Д. М. Никифорчук, Я. О. Морозова, С. П. Пекарський, М. А. Погорецький, С. О. Сафронов, М. В. Стащак, В. В. Шендрик та ін. Вказану проблематику в своїх дослідженнях також розглядали вченікримінологи та вченікриміналісти, зокрема О. О. Андрєєв, М. А. Білоконь, В. В. Голіна, С. В. Горлач, В. Г. Дрозд, О. М. Литвинов, А. О. Марієнко, С. О. Сафронов, Н. С. Сриннікова, Д. М. Тичина, О. Л. Хитра та інші. Водночас, у працях перелічених та інших вчених, питання протидії вбивствам, які вчиняються неповнолітніми, розглядалося в більшості фрагментарно, у вигляді дослідження елементів оперативно-розшукової характеристики вбивств чи організаційно-тактичних особливостей протидії вказаному виду злочинів. Аналіз спеціальної та загальної юридичної літератури показав, що у рамках дослідження обраної тематики роботи науковців щодо протидії злочинності неповнолітніх слід розділити на наступні блоки: 1) злочини проти життя та здоров'я особи; 2) злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості; 3) злочини проти власності; 4) злочини проти громадського порядку та моральності. До першого блоку відносяться роботи таких науковців, як О. О. Андрєєв, В. В. Голіна, В. Я. Горбачевський, С. В. Горлач, В. П. Захаров, Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2017 216 Д. М. Никифорчук, М. А. Погорецький, С. О. Сафронов, М. В. Стащак, В. В. Шендрик та ін. Серед робіт вказаних вчених, на особливу увагу, заслуговує монографія за загальною редакцією В. В. Голіни «Кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчинюються неповнолітніми», в якій було приділено увагу: кримінологічній характеристиці злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються неповнолітніми; кримінологічній характеристиці особи злочинця неповнолітнього; причинам та умовам насильницької злочинності проти життя та здоров'я особи; соціальним, кримінологічно-правовим та психологічним проблемам запобігання насильницькій злочинності неповнолітніх проти життя та здоров'я Авторський колектив навчального посібника «Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання» (С. І. Яковенко, Н. Ю. Максимова, Л. І. Мороз, Л. А. Мороз) акцентував увагу на індивідуальній профілактичній роботі щодо злочинності неповнолітніх та поділив її на такі види: 1) ранню профілактику, спрямовану на ліквідацію обставин, які негативно впливають на формування особистості неповнолітніх, та запобігання їх залученню до злочинного способу життя; 2) усунення чинників, що вже сприяли заподіяння конкретних злочинів; 3) попередження рецидивних злочинів з боку неповнолітніх. До другого блоку,

відносяться роботи таких науковців, які розробляли проблеми, пов'язані з протидією статевим злочинам та зґвалтуванням, зокрема: Ю. В. Александрова, Ю. М. Антоняна, В. В. Голіни, В. І. Дьордя, А. П. Закалюки, А. Ф. Зелінського, В. В. Коваленка, С. С. Косенко, М. Й. Коржанського, М. М. Корчового, О. В. Негодченка, О. Б. Шигоніна та ін. Так, вивчаючи кримінологічні аспекти протидії зґвалтуванням, які вчиняються неповнолітніми, М. М. Корчовий зазначив, що найбільш ефективна рання профілактика щодо неповнолітніх статевих насильників, які схильні до вчинення зґвалтувань, враховуючи їхні вікові та психологічні чинники (статеве виховання в сім'ї і школі, трудовому колективі; рання психодіагностика та виявлення осіб з поведінкою, що відхиляється від норми; консультативна й медична допомога неповнолітнім та ін.). Беручи до уваги, що дві третини серед злочинів, які вчинюють неповнолітні, займають злочини проти власності, найбільше наукових робіт присвячено саме протидії корисливо-насильницьким злочинам. До третього блоку відносяться роботи науковців у сфері оперативно-розшукової діяльності, криміналістики та кримінології, а саме: Ю. А. Абросімова, О. М. Бандурки, Л. В. Герасименка, Є. М. Гідулянова, Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2017 217 С. М. Гусарова, В. О. Глушкова, Є. С. Демчіхіної, В. П. Ємельянова, Т. Л. Кальченко, М. М. Корчового, О. М. Литвинова, М. А. Лісового, О. І. Немченка, Д. Й. Никифорчука, В. Д. Пчолкіна, С. В. Слінька, Р. Л. Степанюка, Д. М. Тичини, В. Б. Харченка, В. В. Шендрика, О. О. Юхна та ін. Погоджуємось з більшістю науковців, що, поперше, соціальні та економічні проблеми у сучасному суспільстві є головними чинниками вчинення неповнолітніми злочинів проти власності. Подруге, ефективна реалізація державної політики відносно дітей, формування уявлення про позитивні методи самоствердження та загальне покращення рівня життя є найбільш ефективною протидією корисливим злочинам. До четвертого блоку слід віднести роботи, в яких розглядалися питання пов'язані із протидією злочинам проти громадського порядку та моральності. В різні часи вивченням вказаної категорії злочинів займалися Ю. М. Антонян, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. П. Закалюка, Л. Л. Каневський, Л. О. Кузнєцова, М. А. Лісовий, В. В. Налуцишин, М. В. Стащак, С. П. Пекарський, С. В. Якімова, Н. А. Тітова, О. В. Федосова та ін. На особливу увагу заслуговує монографія Ю. О. Єрмакова, Д. Й. Никифорчука, О. О. Косиці, О. С. Тарасенка «Протидія злочинам, пов'язаним із сутенерством або втягненням особи в заняття проституцією». Так, авторський колектив вказаного монографічного дослідження констатував, що діяльність щодо профілактики як злочинності взагалі, так і кримінальних

правопорушень щодо сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією, передбачає не лише загальнодержавні заходи економічного, ідеологічного, правового і виховного характеру, а й спеціальні заходи, які здійснюються підрозділами органів внутрішніх справ. Підтримуючи думки вчених щодо протидії злочинності проти громадського порядку та моральності, які вчиняються неповнолітніми, вважаємо за потрібне, звернути увагу на досвід в цьому напрямку країн Європейського Союзу. Як слушно зазначає М. А. Білоконь, у європейських країнах визначають запобігання злочинності неповнолітніх як діяльність спрямовану на мінімізацію її кількісноякісних показників, зменшення її негативних наслідків для суспільства шляхом здійснення на постійній основі різноманітних заходів соціального та репресивного характеру. Основною метою європейської політики запобігання злочинності неповнолітніх є, безумовно, не її ліквідація, а стабілізація і скорочення кількості вчинених злочинів цією категорією осіб і, як наслідок, зменшення масштабів заподіяної шкоди, зокрема, кількості потерпілих. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2017 © Кириченко О. В., 2017 218 Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що деякі положення робіт перелічених вчених щодо протидії злочинам, які вчиняються неповнолітніми, вже не відповідають сучасним реаліям, що насамперед пов'язано зі змінами в сучасному інформаційному просторі, реформуванням правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України, а також зі зміною кримінального процесуального та оперативнорозшукового законодавства. Зважаючи на це, тематика оперативнорозшукової протидії вбивствам, які вчиняються неповнолітніми, є актуальною та потребує окремого дослідження, зокрема у частині наукового генезису.